

Marijana Tomelić Ćurlin
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu

Pregledni rad
UDK: 811.163.42'282.2(497.5 Poljica)
Primljeno: 17. 07. 2012.

O FONOLOŠKIM OBILJEŽJIMA JEZIKA POLJIČKOGA STATUTA I DANAŠNJEGA GOVORA SRIJANA

SAŽETAK

Hrvatski srednjovjekovni pravni spomenici pouzdani su svjedoci svoga vremena. Njihovim proučavanjem može se pratiti povijesni razvoj hrvatskoga jezika, hrvatskih dijalekata i hrvatskih pisama: latinice, glagoljice i bosančice. Kao polazište ovomu radu poslužit će hrvatski srednjovjekovni spomenik Poljički statut, pisan posebnim pismom, bosančicom, odnosno poljičicom. Naime, riječ je o književno-jezičnom dokumentu koji može biti i dobar izvor za proučavanje nekih drugih činjenica: povijesnih, društvenih, pravnih, etnografskih, političkih, socioloških... U ovome se radu promatra Poljički statut kao jezični dokument. Polazište radu jest teza P. Šimunovića (1978) koji Statut smatra čakavskim spomenikom. Slijedi analiza autentičnog zapisa govora Srijana u Poljicima koji dosad nije u literaturi opisan ni na jednoj od jezičnih razina. Zapis srijanskoga govora posebno je zanimljiv dijalektolozima. Naime, smatra se da su Poljica prostor na kojem se dodiruju dva narječja, čakavsko i štokavsko. Uspoređujući jezik Poljičkoga statuta i zapis srijanskoga govora, pokušat će se dokazati genetska pripadnost jednoga poljičkoga govora čakavskom narječju te ustanoviti u kolikoj je mjeri čakavskoga ostalo sačuvano u srijanskom govoru te koliko je prisutno štokavskih inovacija. Cilj je ustvrditi proces interferencije dvaju narječja. Analiza će se provesti samo na fonološkoj razini.

Ključne riječi: *Poljica, Poljički statut, jezik, čakavsko narječje, štokavsko narječje, interferencija narječja, fonologija.*

UVOD

Hrvatski srednjovjekovni pravni spomenici pouzdani su svjedoci svoga vremena. Nekad su bili dio životno-društvene sadašnjosti pa je zadaća znanosti i znanstvenih krugova rasvijetliti aspekte stvarnosti koja se u njima odražava. Stoga su oni zanimljivi stručnjacima iz različitih područja, a kao najstariji jezični spomenici hrvatskoga jezika posebno su važan predmet proučavanja lingvista. Proučavanjem tih spomenika, može se pratiti povijesni razvoj hrvatskoga jezika, hrvatskih dijalekata i hrvatskih pisama: latinice, glagoljice i bosančica.

Među hrvatskim srednjovjekovnim pravnim spomenicima spada i Poljički statut pisan bosančicom, odnosno poljičicom, čiji se najstariji prijepis s kraja 15. stoljeća ili početka 16. stoljeća čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu pod signaturom Ic65.

No, prije nego što se detaljnije krene u cjelokupnu raščlambu samoga jezika, navest ću nekoliko napomena o prostoru na kojemu je nastao spomenuti dokument. Radi se o Poljicima koja se nalaze u srednjoj Dalmaciji, jugoistočno od Splita. Dije se na Gornja, Srednja i Donja Poljica. U Donja Poljicima nalazi se šest mjesta: Strožanac, Podstrana, Jesenice, Dugi Rat, Duće i Priko, u Srednjim Poljicima njih je trinaest: Sitno Gornje, Sitno Donje, Dubrava, Srinjine, Tugare, Zakućac, Gata, Čišla, Ostrvica, Zvečanje, Kostanje, Podgrađe i Selca, a u Gornjim Poljicima njih je pet: Dolac Donji, Putišići, Srijane, Dolac Gornji i Trnbusi (Mihanović, 1971:150).

Francuski general Marmont u 19. stoljeću o poljičkoj župi kaže: „Nalaze se mala Poljica u jednoj prekrasnoj vis-dolini, nemaju nikakvih komunikacija i mogu se vrlo dobro obraniti. Osamljenost ove državice i sredstva, koja je priroda pružila stanovnicima, napućuju ih da ne trpe tuđeg jarma i da izbjegavaju pokornost...” (Pera, 1988:131).

„Poljički statut – kodifikacija običajnog prava te prastare zasebne zemljopisno omeđene oblasti, narodna svetinja na koju su se stoljećima zaklinjali Poljičani kao na temelj i znamen svoje samostalnosti i kojim su se do 19. stoljeća praktički služili kao kodeksom krivičnog i građanskog prava - pored Vinodolskog statuta naš je najdragocjeniji povijesno-pravni spomenik“ (Mošin, 1971: 9).

U radu se neće govoriti o društveno-pravno-povijesnim elementima Poljičkoga statuta.¹ Pažnja će se posvetiti prije svega Statutu kao jezičnom dokumentu.

1.1. Poljički statut kao jezični dokument

Kao i ostali srednjovjekovni spomenici Poljički je statut zanimljiv stručnjacima iz različitih područja znanosti. Moguće ga je promatrati kao povijesno, pravno, etnografsko, političko, sociološko i jezično djelo. Naša pažnja bit će u prvom redu usmjerena na jezik samoga Statuta. Pojedine povijesne činjenice koje prethode samoj analizi, neizostavne su da bi se dobio bolji uvid u sam dokument.

Da bi se pojasnio i potvrdio Poljički statut kao jezični dokument, potrebno se osvrnuti na vrijeme njegova nastanka. Najstariji rukopis Statuta prijepis je predložka iz 15. stoljeća. Neki znanstvenici na temelju nekih povijesnih ili pak lingvističkih činjenica smatraju da je spomenuti dokument nastao puno ranije, već u 11. stoljeću (Mošin, 1971: 13-14).

Ovdje će se ipak govoriti o onom predlošku iz 15. stoljeća koje se nalazi u Arhivu

¹ O tome su pisali mnogi: Sućeska (1971), Pera (1988), Miličević (1995), Pivčević (1996), Nikić (1997), Pavić (2003) i dr.

Hrvatske akademija znanosti i umjetnosti. Točan naslov toga dokumenta glasi:

U IME GOSPODINA BOGA. AMEN. STATUT POLJIČKI I SUĆI STATUT IZ STAROGA NOVI ČINIMO NA LITA GOSPODINA ISUKRSTA 1440.

Rukopis nije u cijelosti sačuvan pa su kasnija izdanja dopunjena mlađim rukopisima. Dijelovi su dodavani sve do 17. stoljeća. V. Jagić je podijelio sačuvane rukopisne u dvije redakcije:

- staru koja ima prethodno naveden naslov i
- mlađu s naslovom *U IME GOSPODINA BOGA. AMEN. STATUT POLJIČKI I SUĆI STATUT IZ STAROGA NOVI ČINIMO NA LITA GOSPODINA ISUKRSTA 1440., A SADA PRIPIŠUJEMO NA 1665. FEBRARA NA DAN 10 (I) U POLJICI U CARKVI SV. KLEMENTA POD SITNO* (Mošin, 1971:9).²

Jagić je također ustvrdio da se mlađa redakcija vrlo malo razlikuje od stare redakcije.³ Sadržaj je Poljičkoga statuta raznovrstan. Njegove norme odnose se na ustrojstvo poljičke općine, njezino sudstvo i upravu te na krivično, civilno i procesualno pravo. Pitanje jezika kojim je pisan Statut otvara nove rasprave. Stoga će i polazište radu biti ona teza koja kaže da je „Statut poljički čakavski spomenik, pisan onim dijalektom kojim je puk govorio, a osnova poljičkom govoru, pogotovu uzmemo li Poljica, i danas je čakavština...” (Šimunović, 1978:229).

1.2. Jezik na području Poljica

U jezično-kulturnoj povijesti Poljica posebnu važnost zauzimaju popovi glagoljaši. Oni su bili nositelji pismenosti koji nisu samo pisali i prepisivali za svoje potrebe, već su se trudili svoje znanje prenijeti i drugima. Uglavnom su pisali bosančicom (poljičicom), pismom koje se u Poljicima koristilo do 19. stoljeća (Žagar, 2009:211) čemu je uvelike pogodovala kako geografska, tako i politička izoliranost toga područja. Tim je pismom u Poljicima bilo pisano sve: od nekakvih sitnica vezanih za kućnu uporabu do kupoprodajnih ugovora, različite odredbe... Poljički je statut pisan poljičicom (Zelić-Bučan, 1968:143).⁴

Budući da se Poljica dijele na tri dijela: Donja, Srednja i Gornja, tako se i govor tih triju dijelova polarizira. Naime, N. Mihanović (1971:151) govori da se jezične značajke mogu podijeliti na tri dijela prema navedenoj zemljopisnoj podjeli. Ono što dalje stoji u literaturi jest to da je poljički govor štokavski, uz neke ostatke i primjese čakavskoga narječja (Mihanović, 1971:151). Miješanje čakavskoga i štokavskoga

² O najstarijem rukopisu Poljičkoga statuta, njegovom datiranju, prijepisima vidi u: Mošin, V. (1971). Najstariji rukopis Poljičkog statuta i problem redakcije statuta. U G. Novak (ur.). *Poljički zbornik*, 2 (9-22). Kulturno-prosvjetno društvo Poljičana, Zagreb, Matica hrvatska.

³ Precizno navođenje odnosa tih redakcija, oduzelo bi previše vremena pa se ovdje neće o tome govoriti.

⁴ B. Zelić-Bučan se u svom radu *Bosančica – poljičko narodno pismo* bavila navedenim pismom, tablično prikazujući znakove poljičice i njihove ostvaraje, a u radu *Poljičke konstitucije iz 1620. i 1688. godine* V. Mošina navodi se koje su značajke sadržane u najstarijem rukopisu Poljičkoga statuta.

narječja u obalnom kopnenom području dugovječna je stvar. Štokavski elementi prodiru na čakavski prostor već stoljećima:

„Čakavski dijalekt je stoljećima uzmicao iz ovih krajeva pred štokavskim narječjem, i danas mu možemo naći samo rudimentarne ostatke nekadašnjega snažnoga života“ (Jagić, 1948: 30).

Upravo je zbog dodira dvaju narječja poljički prostor toliko zanimljiv. Naravno, pitanje je kako nazvati takve govore: čakavskima, štokavskima ili čakavsko-štokavskima. Ono što se može sa sigurnošću reći jest to da je riječ o prostoru gdje se osjeća miješanje čakavskoga i štokavskoga narječja.

2. METODOLOGIJA RADA

U ovom se radu pošlo od hrvatskoga srednjovjekovnoga spomenika Poljičkoga statuta. Promatra ga se s jezičnoga stajališta, odnosno kao jezično-pravni dokument. Analiza Poljičkoga statuta, njegova fonološka raščlamba poslužila je kao polazište za jezičnu analizu.

Osim što će se potvrditi teza P. Šimunovića koji smatra da je Poljički statut čakavski dokument (1978), autorica je za analizu odabrala i autentičan zapis iz Srijana. Materijal koji je obrađen u ovom radu, snimljen je 2011. i 2012. godine. Radi se o odgovorima koje su ispitanici davali na postavljena pitanja, zatim o nevezanim razgovorima među ispitanicima te o pojedinačnom govoru ispitanika. Govornici⁵ su, kako je već rečeno, iz Gornjih Poljica iz mjesta Srijane.

Radi preglednijeg navođenja primjera, za analizirane zapise, uvedene su posebne oznake: Poljički statut (PS), autentični zapis iz Srijana (S).⁶

Zadatak je ovoga rada dokazati genetsku pripadnost srijanskoga govora čakavskom narječju, ali i prikazati proces interferencije dvaju narječja čakavskog i štokavskoga. Željelo se odrediti u kojoj su mjeri očuvane čakavske jezične značajke, a koliko je štokavskih inovacija prisutno.

Da bi se to učinilo, potrebno je bilo utvrditi fonološku strukturu oba zapisa.

3. ANALIZA

3.1. Samoglasnički sustavi

Samoglasnički sustav oba analizirana zapisa (PS, S) ima pet dugih i pet kratkih samoglasnika:

⁵ Ispitanici su bili: Drago Ćurlin (rođ. 1939.) i Ivanka Ćurlin (rođ. 1942.).

⁶ Za gramatički opis koriste se ustaljene oznake za gramatičke kategorije (npr. A jd. f – akuzativ jednine ženskog roda). Jednom kosom crtom (/) označeno je da u analiziranom zapisu nije pronađena niti jedna potvrda tražene kategorije te da ona najvjerojatnije i ne postoji. Kratica psl. stoji za praslavenske rekonstruirane primjere. Radi lakšega snalaženja i provjere navedenog, uz primjere uzete iz Poljičkoga statuta, u zagradi je naveden broj i članak (kratica čl.).

„Dok se u Donjim Poljicima još i danas čuje staro čakavsko *ča* kao upitno-odnosna zamjenica, u Srednjim Poljicima danas ga možemo zapaziti još u govoru sela Sitno Donje, koje se nalazi na zapadnoj poljičkoj granici prema Splitu, i to u jednom dijelu sela koje je smješteno prema unutrašnjosti. Čuje se još u jednom zabitom komšiluku sela Srinjin (Aničići) i u mjestu Naklice. U Gornjim Poljicima nećemo nigdje čuti stare čakavske upitno-odnosne zamjenice *ča*, već samo dvojadi oblik upitne zamjenice *što* i *šta*“ (Mihanović, 1971:151).

Gornja analiza pokazuje da se već u Statutu očitovala blaga infiltracija štokavskih jezičnih elemenata. To pokazuje pojava zamjenice *što* (uz čak. *ča*) te realizacija psl. *wъ kao *u* (uz čak. *va*) u pojedinim primjerima. U srijanskom govoru zabilježeni su samo štokavski oblici.

Stražnji nazal */*ɔ*/ i slogotvorni */*l*/ reflektirali su se u analiziranim zapisima kao /*u*/. Primjeri prijelaza nazala */*ɔ*/ u /*u*/ su: (PS) *budući* (čl. 24), *put* (čl. 47), *u želudcu* (L jd. m) (čl. 60d), *zub* (čl. 35c); (S) *pût*, *rûka*, *zûb*. Primjeri prijelaza slogotvornoga */*l*/ u /*u*/ su: (PS) *pun* (čl. 29), *vuk* (čl. 95a); (S) *sûnce*, *sûza*, *vûk*.

U analiziranim zapisima odraz prednjega nazala */*ɛ*/ iza /*j*/, /*č*/, /*ž*/ redovito daje /*e*/ kao u štokavštini: *jezik* (čl. 44), *knez* (čl. 19, 96), *ime* (čl. 29), *misec* (čl. 19, 24); (S) *ime*, *jèzik*,¹⁰ *méso*, *pêt*, *pòčeja* (gl. pridjev radni, jd. m), *žèž*.

Refleks je *jata* u oba zapisa u svim položajima ikavski: u korijenskim morfemima: (PS) *čovik* (čl. 4a, 15, 22, 35b), *ditinstvo* (čl. 49c), *grih* (čl. 32), *lito* (čl. 19, 24), *misec* (čl. 19, 24), *misto* (čl. 8, 16, 30), *obisiti* (čl. 23a), *pivac* (čl. 54c), *prid* (čl. 14, 22), *razdiliti* (čl. 33), *rič* (čl. 50b), *rika* (čl. 29), *viran* (čl. 1), *vridan* (čl. 7), *vrime* (čl. 12), *zapovidati* (čl. 23a); (S) *dite*, *mîsto*, *prâdid*, *prîd*, *silo*, *snîg*, *ùvik*, *vîk*; u tvorbenim morfemima na dočetu infinitivne osnove: (PS) *htio* (čl. 33), *donila* (čl. 100b), *vidila* (čl. 4b), *živiti* (čl. 49c); (S) *razùmija*, *smÿja*, *vîdili*; u glagolima nastalim prefiksacijom: (PS) *priuzeti* (čl. 31); (S) *primísit*, *primístit*; u dočecima priloga i brojeva: (PS) *di* (čl. 29), *gori* (čl. 29), *najpri* (čl. 22), *ondi* (čl. 49a, 57), *posli* (čl. 16); (S) *dî*, *dikod*, *dvî*, *gðri*, *pðsli*; u relacijskim morfemima: u D, L jd. imenica i osobnih zamjenica (kojima je krajnji suglasnik osnove bio tvrd): (PS) *po cinih*, *po košenciji* (čl. 34), *općini* (čl. 23a, 28), *po sebi* (čl. 99), *pri živini* (čl. 37d), *u glavi* (čl. 36a), *vojvodi* (čl. 20); (S) *mèni*, *u bàšćini*; u G mn. zamjeničko-pridjevske deklinacije svih triju rodova: (PS) *inih* (čl. 30), *pisanih* (čl. 24), *svih* (čl. 31); (S) *od òvi nâši*, *dòbrî*, *ùćeni ljúdi*; u L mn. imenica srednjega i muškoga roda (kojima je krajnji suglasnik osnove bio tvrd): (PS) u *Poljicih* (čl. 26), *po zakonih* (čl. 96); (S) /; u komparativu: (PS) *noviji* (čl. 59b), *vidniji* (čl. 93); (S) *črnijî*, *dòbrijî*, *stàrijî*.

Poznato je da u svim ikavskim govorima postoji nešto ekavizama.

U zapisu govora Srijana (S) u pojedinim dočecima priloga javljaju se ostvaraji

10 N. Mihanović (1971: 153) navodi da se u govoru Poljica koristi oblik *jàzik*.

s ekavskim refleksom jata: *ónde, óvde*. Zabilježen je i ekavski ostvaraj u jednom tvorbenom morfemu imenice: (S) *kören*.

Što se tiče samoglasničkih skupina, hijat se uklanja sažimanjem ili kontrakcijom. Primjeri su kontrakcije najočitiji u oblicima upitno-odnosne zamjenice *ki, ka, ko* (< psl. **kyi, *kaja, *kojo*): (PS) *ka bi ga imala pristojati* (čl. 36c), *ki bi se našao* (čl. 30), *ki krv učini* (čl. 36f), *ki bi se ne htio* (čl. 32), *ki ju je založio* (čl. 47), *ki bi granicu istlačijo* (čl. 94), *ki otme* (čl. 95a), *imio ku kćer* (čl. 36c), *ku župa učini* (čl. 91), *na kom se čini sentencija* (čl. 4b). Ipak, pojavljuju se oblici i bez kontrakcije: (PS) *koje imaju u listih* (čl. 30), *koje hoć vrste, u koje hoć vrime* (čl. 93). Manji broj nekontrahiranih oblika u Poljičkom statutu rezultat je početka postupne novoštokavizacije toga terena. Upravo se zato u drugom zapisu (srijanskom novoštokaviziranom govoru) javljaju samo nekontrahirani oblici: (S) *kòj̄ je kázā, kòj̄ p̄isma, kòj̄ sm̄rt*.

Kontrahirani se oblici nalaze i u riječi ‘kao’: (PS) *ko* (čl. 29); (S) *kā*.

U prvom zapisu (PS) u riječi ‘kao’ provedena je regresivna asimilacija, a u drugom zapisu (S) progresivna.

Zanimljivo je i vidjeti realizaciju sekvencije */-ra-/* u leksemima ‘vrabac’, ‘rasti’ i ‘krasti’. Pojedini leksemi neće biti zastupljeni u oba analizirana zapisa. U govoru Srijana (S) prisutan je prijevoj u leksemima: *rēbac, répci, réste* (3. l. jd. prezenta), ali ipak ostaje *krāst*. U Poljičkom statutu (PS) situacija je sljedeća: (PS) *uzreste* (3. l. jd. prezenta) (čl. 107d), *kreo* (glagol, gl. pridjev radni, jd. m) (čl. 37d), *kreja* ‘krada’ (čl. 37d); *kredući* (glagol, gl. prilog sadašnji) (čl. 26).

I Kurtović (2003: 41) navodi da pojava */-ra/ > /-re-/* vezuje južnu čakavštinu sa susjednim štokavcima, a J. Lisac (2003: 175) da je pojava prijelaza */-ra-/ > /-re-/* jače ili slabije zastupljena i u čakavaca te u nekih štokavaca.

Prijevojni lik */e/* unutar korijena imenice ‘grob’ zabilježen je samo u srijanskom govoru: (PS) */*; (S) *grēb, grēbi* (N mn. m), ali ipak *grôblje*.

3.2. SUGLASNIČKI SUSTAVI

Nakon usporedbe odabranih zapisa utvrđeno je da se njihovi suglasnički inventari najviše razlikuju prisutnošću odnosno odsutnošću fonema */h/*, */f/* i */ǰ/* iz sustava.

Prvo će se navesti suglasnički sustav Poljičkoga statuta pa će se prema njemu razmatrati kakva je situacija u srijanskom govoru. U Poljičkom statutu zabilježeno je 8 sonanata i 15 šumnika od kojih fonem */h/* često ima nestabilnu vrijednost pa je stoga naveden u zagradama. I fonem */f/* naveden je u zagradama jer je pronađen malen korpus riječi s tim fonemom. Fonem */ǰ/* zamijenjen je nekim drugim fonemom (kasnije će se vidjeti kojim) te nije suglasnička jedinica navedenoga sustava. Za fonem */ǰ/* nema potvrda u zapisu. Stoga će se o njemu samo uvjetno govoriti.

(PS)

sonanti

v			m
	l	r	n
j	í		ń

šumnici

p	b	(f)	
	t	d	
c		s	z
ć			
č		š	ž
k	g	(h)	

(S)

sonanti

v			m
	l	r	n
j	í		ń

šumnici

p	b		
t	d		
c		s	z
ć	ǰ		
č		š	ž
k	g		

Drugi suglasnički sustav (S) ima manje suglasničkih jedinica: broj je sonanata isti kao i u prvom zapisu. Razlika se tiče šumnika. Naime, broj šumnika smanjen je za nekoliko jedinica. U suglasničkom sustavu srijanskog govora u potpunosti nedostaje fonem /h/ koji je u prethodnom sustavu imao nestabilnu funkciju (ponekad se javljao). Fonem /f/ zamijenjen je fonemom /v/. Za razliku od prethodnog sustava ovaj sustav poznaje jedinicu /ǰ/. Fonem /ǰ/ zamijenjen je fonemom /č/. Iz navedenoga proizlazi da ovaj suglasnički sustav u svom inventaru ima 8 sonanata i 14 šumnika.

U daljnjoj analizi pobliže će se prikazati realizacije pojedinih fonema. Kao što je već rečeno fonem /h/ različito se ponaša u zapisima. U prvom se zapisu (PS) nalazi u početnoj poziciji: (PS) *harač* (čl. 48), *hćer* (čl. 42), *hinjba* (čl. 52c), *hoćeš* (čl. 44), *hodili* (čl. 101), *hotio* (čl. 56b), *htio* (čl. 32),¹¹ u središnjoj: *dohodak* (čl. 47), *lahko* (čl. 46), *najahivati* (čl. 47), u dočetnoj: *pisanih* (čl. 24), *u Poljicih* (čl. 25), *po zakonih* (čl. 96), *u grozdih* (čl. 53). Primjeri koji pokazuju njegovu nestabilnost (gubljenje) u prvom zapisu su: (PS) *njiovoj* ‘njihovoj’ (čl. 100c), *oćemo* ‘hoćemo’ (čl. 100b). Zanimljiva je činjenica da se pojedini oblici prezenta glagola ‘htjeti’ mogu javiti s fonemom /h/ i bez njega: *hoćeš* (2. l. jd. prezenta) (čl. 44) /*oćemo* (1. l. mn. prezenta).

U srijanskom govoru u svim primjerima zabilježeno je gubljenje fonema /h/ i to u početnoj poziciji: (S) *lâd* ‘hlad’, *ôda* ‘hoda’, *rvâska* ‘Hrvatska’, *râna* ‘hrana’; *tîja* ‘htio’, u središnjoj (S) *njîov* ‘njihov’, u dočetnoj: (S) *grâ* ‘grah’, *nâ vr* ‘na vrh’, *od nĵi* ‘od njih’.

11 Zanimljiva je dvojaka osnova gl. ‘htjeti’: *hot-* i *hbt-* (Skok, 1971:680-681).

Osim što se fonem /h/ u srijanskom govoru gubi, on može biti i zamijenjen nekim drugim fonemom (/v/) u središnjoj poziciji: (S) *bùva* ‘buha’, *kùvat* ‘kuhat’, *mùva* ‘muha’; dočetnoj: *krùv* ‘kruh’.

Skupina /hv-/ (< */hðv/) ne čuva se u analiziranim zapisima: (PS) *uhititi* (čl. 23a); (S): *vála*, *válit*, *vâljen*, *uvatit*.¹²

Fonem /f/ gubi se te se na njegovu mjestu javlja drugi fonem (/v/). Za ovu pojavu pronađena je samo jedna potvrda u prvom zapisu: (PS) *vebruarij* (čl. 29). Budući da navedeni leksem pripada posuđenicama, teško je govoriti o postojanju ili nepostojanju navedenoga fonema u tom zapisu. Zapis srijanskoga govora daje preciznu sliku, odnosno pokazuje prijelaz fonema /f/ u fonem /v/: (S) *vìbra* ‘fibra’, *Vìlip* ‘Filip’, *Vràne* ‘Frane’, *vrâtar* ‘fratar’, *vrîško* ‘friško’.

Fonem /m/ ne prelazi u oba zapisa u /n/ na dočetu gramatičkog morfema. U prvom zapisu (PS) to nije slučaj ni u jednoj kategoriji: npr. u imenicama (PS) *dicom* (čl. 100a), *kvartom* (čl. 91), *načinom* (čl. 94), *rukom* (čl. 94), *zborom* (čl. 16), u zamjenicama: (PS) *njim* (čl. 34, 94), *svojom* (čl. 100a), u pridjevima: (PS) *desnom* (čl. 39c), *parnjom* (čl. 18), *odgovornom* (čl. 6), u brojevima: *osam* (čl. 24). U srijanskom govoru pojava je uočena u svim gore navedenim kategorijama: imenicama: (S) *bràton*, *jàketôn*, *sèstrôn*, *sikirôn*; zamjenicama: (S) *mnôn*, *njôn*, pridjevima: (S) *lívôn*, *pâmetnîn*, *plâvîn*, *stârîn*, *vìsokôn*, glagolima: (S) *gòvorîn*, *kòpân*, *sàn*, *znân*.

Pojednostavljanja poznata pod nazivom slabljenja šumnika na dočetu zatvorena sloga koja se u dijalektološkoj literaturi smatraju najvišom dokaznom vrijednosti za potvrđivanje nekoga govora čakavskom narječju (Moguš, 1971:70) nisu poznata analiziranim govorima.

Pojednostavnjivanja drugoga tipa postoje kod netipičnih suglasničkih skupina koja se pojavljuju na početku sloga.¹³ Ovakva pojednostavnjivanja u analiziranim zapisima nisu dosljedna. Prema tome: (/gd/ > /d/): (PS) *di* (čl. 29)/*gdi* (čl. 32, 33, 37a, 42, 99); (S) *đi*, *đikod*; (/kć/ > /ć/): *kćer* (N jd. f) (čl. 36c)/*ćer* (N jd. f) (čl. 49c); (S) *ćer* (N jd. f); (/tk/ > /k/): (PS) *ko* (čl. 92a)/*tko* (čl. 13, 14, 15, 24); (S) *kô*; (/pš/ > /š/): (PS) *pšenica* (čl. 107d); (S) *šènica*; (/pč/ > /č/): (S) *čèla*.

Iz navedenoga se vidi da se nedosljednost pojednostavnjivanja najviše odnose na prvi zapis (PS). Spominju se i skupovi /ds/, /ts/ koji su u prvom zapisu (PS) zabilježeni prema načinu izgovaranja (kao [c]): (PS) *bractvo* (čl. 36b), *gospoctvo* (čl. 30), *proklectvo* (čl. 30).

12 I. Kurtović (2003: 52) se ne slaže s autorima koji oblik *uvatit* pojašnjavaju promjenom /hv/ > /v/. Ona smatra da se tu radi o ispadanju fonema /h/ na početku riječi glagola *hvatat(i)* pa se analogijom prema tome obliku pojavio i oblik *uvatit*.

13 Tipične su suglasničke skupine /sk/, /st/, /spl/ (/zgl/, /zdl/, /zbl/), /šk/, /št/, /špl/ sa strukturom frikativ + okluziv. Svaka suglasnička skupina koja nema takvu strukturu smatra se netipičnom.

Dočetno slogovno // (</-// </-lð/) u glagolskim pridjevima radnim muškoga roda u jednini u prvom zapisu (PS) ima sljedeće realizacije: (PS) *bijo* (čl. 94), *hotio* (čl. 21), *htio* (čl. 32), *kreo* (čl. 89b), *našajo* (čl. 93), *obranio* (čl. 28), *otejo* (čl. 95a), *počeo* (čl. 34), *robio* (čl. 23b), *svodio* (čl. 35a), *tužio* (čl. 21, 22, 45), *ubio* (čl. 29), *učinio* (čl. 21), *umro* (čl. 35b), *zahitijo* (čl. 92), *zatakao* (čl. 35a). Navedeni primjeri pokazuju vokalizaciju dočetnoga // > /o/ te formiranje samoglasničkih skupina koje su u pojedinim primjerima razriješene umetanjem poluvokala /i/ između samoglasnika. Srijanski govor ima drugačije ostvaraje: (S) *čùjā, dòšā, kázā* ‘pokazao’, *mògā, pòčeja, tìja*. U navedenom govoru dočetno slogovno // vokalizirano je u /a/, a samoglasničke skupine formirane tom prilikom, u pojedinim primjerima razrješuju se sažimanjem (*dòšā, kázā*) ili se razbijaju umetanjem poluvokala /i/ između samoglasnika.

Osim u toj kategoriji, realizacija dočetnoga slogovnoga // promatra se i u skupini imenica i pridjeva pa su u analiziranim zapisima zabilježeni i primjeri: (PS) *dio* (čl. 15, 33), *kašteo* (čl. 50a), *skandao* (čl. 88). U svim se primjerima nakon provedene vokalizacije dočetnoga // > /o/ čuva stvorena samoglasnička skupina. U srijanskom govoru u navedenoj kategoriji, situacija je slična kao i kod glagolskih pridjeva radnih muškoga roda u jednini: vokalizacijom dočetnoga // > /a/ samoglasničke skupine ili ostaju nepromijenjene (S: *ân Žea* ‘anđeo’, *dèbea* ‘debeo’, *kìsea* ‘kiseo’, *vèsea* ‘veseo’) ili se među samoglasnicima interpolira poluvokal /i/ (S: *dija* ‘dio’) ili pak dolazi do sažimanja (S: *kòtā* ‘kotao’, *vřtā* ‘vrtal’).

Srijanski govor poznaje i vokalizaciju dočetnoga // u /o/ što je zabilježeno u dvama primjerima *stô* ‘stol’, *vô* ‘vol’, odnosno u situaciji kada je u skupini /-ao/ bio naglašen prvi samoglasnik.

Fonem /í/ dio je oba suglasnička sustava. Primjeri koji to potvrđuju su: (PS) *bolje* (čl. 90), *čeljad* (čl. 37f), *dalje* (čl. 102), *polje* (čl. 17a), *roditelji* (čl. 49c), *volja* (čl. 34), *voljan* (čl. 22, 34), *zemlja* (čl. 47, 50a); (S) *ljūdi, pòlje, ũlje*.

Promjena intervokalnoga /ž/ u /r/ (rotacizam) u prezentskoj osnovi glagola ‘moći’ zabilježena je u prvom zapisu: (PS) *more* ‘može’ (čl. 10, 16, 25, 34). U drugom zapisu (S) nema takve potvrde. Zanimljiva je situacija premetanja pojedinih fonema. Srijanski govor ima realizacije: (S) *lātak* ‘lakat’, *nōtak* ‘nokat’.

Leksem *crkva* od izrazite je važnosti za poučavanje geneze ovih govora. Naime, u svim se štokavskim govorima i u nekim čakavskim razvio oblik *crkva* (od psl. *crьky, *crьkьve). Zamjena fonema /r/ sklopom /ir/ ili /ri/, /re/ može se naći na južnočakavskom području (Kurtović, 2003:40). Oba zapisa čuvaju upravo oblike *crikva, crikovnoga* (čl. 31); (S) *críkva*.

Fonem /í/ (< psl. */tj/) nalazi se u pojedinim leksemima: (PS) *cića* (čl. 36c), *kuća* (čl. 50b), *peć* (čl. 50a); (S) *čìverica* ‘glava’, *čùk, kùća*, u tvorbi komparativa s jotiranom osnovom koja je završavala na /t/: (PS) *veće* (čl. 36a, 40), (S) *věči*, u

tvorbi deminutiva: (PS) *didić* (čl. 21, 24), *kmetić* (čl. 15, 23a, 39b), *vlašić* (čl. 23a), u određenim morfološkim kategorijama: u glagolskom prilogu sadašnjem: (PS) *braneć* (čl. 27), *budući* (čl. 25), *kredući* (čl. 26), *tekuće* (čl. 48), u infinitivu: (S) *dôć*, *rěć*, u tvorbi prezimena sufiksom *-ić*: (PS) *Kunjačić*, *Vukičević*, *Žuljević*, (čl. 116); (S) *Antičević*, *Tadić*, *Tijardović*, *Žuljević*, u skupini /šć/ (< psl. */stš/, */skš/): (PS) *baščina* (čl. 36a, 89a), *godišće* (čl. 91), *mejusobščina* (čl. 15), *ščeta* (čl. 19, 33, 54a), *plemenščina* (čl. 21, 34), *priščapio* (čl. 43); (S) *bàščina*, *dvòrišće*, *hrànišće*, *ščâp*.

Navodi se i nekoliko primjera pronađenih u prvom zapisu (PS) u kojima psl. skupina */tj/ ostaje neotirana: (PS) *bratja* (čl. 33), *krstjani* (čl. 31), *očestja* (čl. 31).

Praslavenska skupina */dj/ u prvom je zapisu (PS) prešla u /j/: (PS) *narejeno* (čl. 30), *meja*, *mejaši* (čl. 29), *mlajemu* (čl. 33), *osujen* (čl. 55d), *porojen'je* (čl. 48), *rojen'je* (čl. 96), *tuja* (čl. 94). Pronađen je i jedan oblik u kojemu se javlja realizacija /ž/: (PS) *osvađuje* (čl. 49c) (3. l. jd. prezenta).

U srijanskom je govoru (S) realizacija navedene skupine /ž/: (S) *žàva*, *léžà*; *ròžak*, *vòžà*.

Sukladno ovome, fonem /ž/ javlja se i u skupini /žž/ (< psl. */zdi/, */zgi/) u srijanskom govoru: (S) *gròžže*, *mòžžani*, *zvižžat*, što se smatra izričito štokavskim refleksom. Navodi se i primjer realizacije psl. skupina */zdi/, */zgi/ u prvom zapisu: (PS) *grozdje* (čl. 60a).

Što se tiče fonema /ž/, on je u govoru Srijana zamijenjen fonemom /žj/: (S) *žèp*, *svìdožba*. U Poljičkom statutu nije pronađena niti jedna potvrda.

Iz primjera prvoga zapisa opaža se neprovođenje jotacije slijeda fonema /n/ + /j/ i /l/ + /j/. U transkripciji Poljičkoga statuta takvi su primjeri označeni umetanjem apostrofa između grafema (*l'j*, *n'j*): (PS) *dugovan'je* (čl. 35c), *iman'je* (čl. 33), *najahovan'je* (čl. 42), *nepošten'je* (čl. 49c), *razbijan'je* (čl. 30).

3.3. Naglasni sustav

Naglasna situacija može se promatrati samo u srijanskom govoru. Srijane prostorno pripadaju govorima s novoštokavskom akcentuacijom¹⁴, što podrazumijeva postojanje navedenih četiriju naglasaka u naglasnom sustavu koji imaju distribuciju kao u hrvatskom standardnom jeziku.

To znači da jednosložne riječi imaju samo silazne naglaske, dvosložne riječi na prvom slogu mogu imati i silazne i uzlazne naglaske, a višesložne silazne ili uzlazne na prvom slogu i uzlazne na unutrašnjem slogu u riječi. Zadnji slog je uvijek nenaglašen (Barić i sur., 2005: 69). Analizirani se govor uglavnom uklapa u navedene obrasce.

Kratki silazni naglasak nalazi se:

- u jednosložnim riječima: *grà* ('grah'), *grèb*, *krùv*, *pjàt*, *plàč*, *sàd*, *štò*, *vàs*, *vř* 'vrh';

14 Novoštokavsku akcentuaciju imaju pojedini dijalekti štokavskoga narječja: zapadni dijalekt, istočnohercegovačko-krajiški i šumadijsko-vojvođanski dijalekt (Lisac, 2003:29).

- na početnom slogu dvosložnih riječi: *ćäća, bļčve, bōlēst, brdo, gūća* ‘potkošulja’, *lätak, mäter* (N jd. f), *misa, nōtak, džeg* ‘vrsta alata’, *trišnja, vīsma* ‘panceta’;
- na početnom slogu višesložnih riječi: *dvōrišće, lätākā* (G mn. m), *mōž Žani, nōtākā* (G mn. m);

Dugi silazni naglasak nalazi se:

- u jednosložnim riječima: *dān, dvōr, lād* ‘hlad’, *lūg, strā* ‘strah’, *ščāp*;
- na početnom slogu dvosložnih riječi: *crikva, dižva, grōblje, lūžnjak* ‘mjesto gdje se sprema lug’, *pīljci* ‘vrsta dječje igre’, *vrātar, zēlje*;
- na početnom slogu višesložnih riječi: *ān Žea*;

Uzlazni se naglasci u novoštokavskim govorima mogu naći u svim slogovima osim na posljednjem. U analiziranom govoru kratki je uzlazni naglasak zabilježen:

- na početnom slogu dvosložnih riječi: *bādilj* ‘vrsta lopate’, *brōnzīn, grēbi* (N mn. m), *kōmīn, kōza, vūštān* ‘vrsta suknje’;
- na početnom slogu višesložnih riječi: *būkara, mūdānte, pōstelja, rāščika, sinija* ‘okrugla podloga za valjanje tijesta’, *sōparnik, sūrotva* ‘voda koja ostane nakon sirenja’, *zēljanik*;
- na središnjem slogu višesložnih riječi: *divēnica* ‘vrsta kobasice’, *lazānjūr, metēnica* ‘kiselo mlijeko’.

Dugi uzlazni naglasak nalazi se:

- na početnom slogu dvosložnih riječi: *cripnja* ‘peka’, *dōčić, Īve, Kāte, kōčić, Pére, pūra* ‘palenta’, *rēbac* ‘vrabac’, *zvīž Žat*;

Zanaglasne se duljine u srijan skom govoru dobro čuvaju što se vidi iz sljedećih primjera: *brōnzīn, Ćurlīn, kōrēn, kušīn, lätākā* (G mn. m), *lazānjūr, mūdānte*;

4. ZAKLJUČAK

Miješanje narječja, odnosno dijalekata česta je pojava na hrvatskom jezičnom području. Gotovo se danas i ne može govoriti o tzv. čistom govoru jer su utjecaji medija, odnosno društva golemi. Kada se govori o poljičkom prostoru, misli se na prostor na kojem se osjećaju kako neki štokavski, tako i neki čakavski elementi. Upravo su takva međunarječna miješanja posebno interesantna dijalektolozima.

Cilj ovoga rada bio je na temelju analiziranih zapisa dokazati genetsku pripadnost poljičkih govora čakavskom narječju. Autoricu je zanimalo koliko je čakavskoga ostalo sačuvano u jeziku današnjega govornika te koliko je prisutno štokavskih inovacija.

U ovom se radu pošlo od hrvatskoga srednjovjekovnoga spomenika Poljičkoga statuta. Njegova fonološka raščlamba poslužila je kao polazište za jezičnu analizu. Željela se potvrditi njegova čakavska osnova. Potom je slijedila analiza autentičnog zapisa govora Srijana, jednoga poljičkoga govora.

Analiza je pokazala da oba zapisa imaju i čakavskih i čakavsko-štokavskih i štokavskih osobina, ali ne u jednakoj mjeri. Čakavskih je obilježja najmanje: u samoglasničkom sustavu zabilježeno je nekoliko čakavskih nepreventivnih vokalizacija poluglasa u slabu položaju: pojava prijedloga *va*, leksem *vazam*, oblici glagola *vazet*, upitno-odnosna zamjenica za značenje ‘neživo’ *ča*; u suglasničkom sustavu nepostojanje fonema /ʒ/ (> /j/) te čuvanje fonema /h/. Štokavskih je obilježja puno više: u samoglasničkom sustavu u oba zapisa zabilježena je upitno-odnosna zamjenica za značenje ‘neživo’ *što*, odraz prednjega nazala */e/ bez obzira na poziciju daje /e/, u suglasničkom sustavu vokalizacija dočetnoga /l/ u /o/ obilježje je samo prvoga zapisa, postojanje fonema /ʒ/ kao rezultata jotacije fonema /d/ te jotacija skupina /zgiʃ/, /zdiʃ/ daje /zʒ/. Zadnje dvije osobitosti značajke su samo srijanskoga govora; u naglasnom sustavu u srijanskom govoru zabilježena je pojava dviju novih jedinica uzlazne intonacije: dugoga uzlaznoga naglaska i kratkoga uzlaznoga naglaska. Zanasne duljine se čuvaju u govoru. Navode se čakavsko-štokavska obilježja zajednička obama zapisima: ikavski refleks *jata*, stražnji nazal */o/ i slogotvorni *// reflektirali su se kao /u/, nepostojanje fonema /f/, pojava prijedloga *u* koji se javlja samostalno i kao prefiks, prijelaz /-ra-/ u /-re-/ u riječi ‘rast(i)’; u srijanskom govoru prijelaz /-ro/ u /-re/ u riječi ‘grob’, nekontrahirani oblici upitno-odnosne zamjenice ‘koji’, ‘koja’, ‘koje’ za razliku od prvoga zapisa u kojem se javljaju kontrahirani oblici navedene zamjenice te pojava šćakavizma, odnosno skupine /šć/ kao rezultata jotacije skupina /skiʃ/, /stiʃ/.

Literatura

- Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, V., Znika, M. (1995) *Hrvatska gramatika*, Zagreb, Školska knjiga.
- Bašić, V. (2009) *Jezik Poljičkog statuta*, Split, diplomski rad.
- Jagić, V. (1948) *Izabrani kraći spisi*, Zagreb, Matica hrvatska.
- Junković, Z. (1968) Jezik Poljičkoga statuta. U: Bobić, D., Brničević, F., Ivanišević, D. (ur.), *Poljički zbornik*, 1, Zagreb, Kulturno-prosvjetno društvo Poljičana, Matica hrvatska, str. 117-132.
- Kurtović, I. (2003) *Fonološki opis mjesnih govora čakavskih mjesta koja gravitiraju Zadru, Šibeniku i Splitu*, Zagreb, magistarski rad.
- Lisac, J. (2003) Fonologija novoštokavskoga ikavskog dijalekta, *Rasprave Instituta za jezik i jezikoslovlje*, 29: 173-180.
- Lukežić, I. (1998) *Govori Klane i Studene*, Crikvenica, Libellus.
- Mihanović, N. (1971) Jezik na području Poljica. U: Novak, G. (ur.), *Poljički zbornik*, 2, Zagreb, Kulturno-prosvjetno društvo Poljičana, Matica hrvatska, str. 150-183.
- Miličević, N. (1995) Pisma i knjige u starim Poljicima. *Poljica: godišnjak Poljičkog dekanata*, Gata.

- Moguš, M. (1977) *Čakavsko narječje. Fonologija*, Zagreb, Školska knjiga.
- Mošin, V. (1952) Poljičke konstitucije iz 1620. i 1688. godine, *Radovi staroslavenskoga instituta*, 1: 175-206.
- Mošin, V. (1971) Najstariji rukopis Poljičkog statuta i problem redakcije Statuta. U: Novak, G. (ur.). *Poljički zbornik*, 2, Zagreb, Kulturno-prosvjetno društvo Poljičana, Matica hrvatska, str. 9-22.
- Nikić, A. (1997) *Dubrovačka i Poljička Republika*, Mostar, Franjevačka knjižnica i arhiv.
- Pavić, A. (2003) *Prinosi povijesti Poljica*, Priko, Društvo Poljičana Sv. Jure.
- Pera, M. (1988) *Poljički statut*, Split, Književni krug.
- Pivčević, I. (1996) *Povijest Poljica*, Split, Društvo Poljičana Sv. Jure - Priko.
- Pivčević, I. (2008) *Sabrani radovi o Poljicima*, Split, Društvo Poljičana Sv. Jure - Priko.
- Sućeska, A. (1971) O položaju Poljica u Osmanskoj državi. U: Novak, G. (ur.). *Poljički zbornik*, 2, Zagreb, Kulturno-prosvjetno društvo Poljičana, Matica hrvatska, str. 61-72.
- Skok, P (1971-1974) *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I-IV*, Zagreb, JAZU.
- Šimunović, P. (1978) Poljički jezični spomenici. U: Ivanišević, D. (ur.). *Poljički zbornik*, 3, Zagreb, Kulturno-prosvjetno društvo Poljičana, Matica hrvatska, str. 227-231.
- Zelić-Bučan, B. (1968) Bosančica - poljičko narodno pismo. U: Novak, G. (ur.). *Poljički zbornik*, 1, Zagreb, Kulturno-prosvjetno društvo Poljičana, Matica hrvatska, str. 133-149.
- Žagar, M. (2009) Hrvatska pisma u srednjem vijeku. U: Bičanić, A, Damjanović, S. (ur.). *Povijest hrvatskoga jezika. Srednji vijek*, Zagreb, Croatica, str. 107-219.

Marijana Tomelić Ćurlin

Department of Croatian Language and Literature
Faculty of Philosophy, University of Split

ON THE PHONOLOGICAL CHARACTERISTICS OF THE STATUTE OF POLJICA AND CONTEMPORARY SPEECH OF SRIJANE

Summary

The analysis of Croatian medieval legal documents, which stand as monuments to their times, results in an overview of the historical development of both the Croatian language and its dialects along with Latin, Glagolitic and Cyrillic scripts. The main

object of the analysis presented in this paper is the Statute of Poljica, a medieval Croatian document written in Cyrillic and a rich source for the analysis of linguistic content, as well as a number of historical, social, legal, ethnographic and sociological elements. However, this paper focuses on the analysis of the Statute of Poljica as a linguistic document. The main thesis of the paper follows that of P. Šimunović (1978) who considers the Statute a monument of the Čakavian dialect. This is followed by an analysis of authentic field recordings of the speech of the village of Srijane in the Republic of Poljica, never before described in linguistic studies. The analysed recordings of Srijane speech are especially interesting to dialectologists. Namely, Poljica is defined as a space of contact of two dialects, Čakavian and Štokavian. By comparing the language of the Statute of Poljica and Srijane speech, the author attempts to prove a genetic classification of Srijane speech as a Čakavian dialect and to define to what extent the Čakavian dialect has been preserved in Srijane speech along with the frequency of the occurrence of Štokavian innovations. The goal of this paper is to define the process of interference between these two dialects. Analysis will take place only on the phonological level.

Key words: *Poljica, the Statute of Poljica, language, Čakavian dialect, Štokavian dialect, dialect interference, phonology*